

SYNNÖVE KARVINEN-NIINIKOSKI

YTT, professori

synnove.karvinen@helsinki.fi

MIRJA SATKA

YTT, professori

mirja.satka@helsinki.fi

Sosiaalityön tutkimus – aikamme kuvastin ja ammattikäytäntöjen peili?

Voiko tutkimuksesta lukea, mitä ajassa tapahtuu? Ajan tasalla olevasta yhteiskuntatutkimuksesta kyllä voi – tai ainakin pitäisi voida. Sosiaalityön tutkimuksen toivoisi olevan niin kriittiseen itsearviointiin kannustava kuin työn iloa ja motivaatiota edesauttava ammattikäytäntöjen peili. Perustutkimuksen ja käytäntötutkimuksen elementit ovat vuoropuhelussa sosiaalityön tutkimuksessa. Tavoitteena on tuottaa syvenevää ymmärrystä sosiaalityön kohtaamasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja alan ammattikäytännöistä niin aika-laistutkimuksen kuin kehitysperspektiivienkin näkökulmasta sekä käsitteellisiä välineitä ja teoreettisia malleja asiantuntijuuden rakennusaineiksi.

Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen sosiaalityön tutkimuksessa erottuu viisi teema-alueita: sosiaalityön käytäntötutkimus, sosiaalityön asiantuntijuuteen, tiedonmuodostukseen ja työoloihin liittyvä tutkimus, lasten ja nuorten hyvinvointitutkimus, marginaaliryhmien, erityisesti vankien, huumeidenkäyttäjien, asunnottomien ja HIV-positiivisten tutkimus sekä vapaaehtoistyön ja kolmannen sektorin tutkimus. Esittelemme näitä muutaman esimerkin kautta, mikä ei tee oikeutta koko sille tutkimuksen kirjolle, joka laitoksella elää.

Sosiaalityön tutkimus alkoi Helsingissä vasta 1960-luvun puolivälissä ja on näin verrattain nuorta. Tämä pätee ainakin sosiaalityöntekijöiden työn tutkimukseen. Päänaavaajana oli Helmi Mäki, joka etsi sosiaalityöntekijöiden työstä säännönmukaisuuksia eli vastausta

siihen, mitä sosiaalityöntekijät oikeastaan tekevät. Hän käytti apuna sosiaalityöntekijöiden osoittamia asiakastapauksia, caseja, ja sovelsi näin tänään keskeistä tapaustutkimuksen menetelmää. Sekä aihe että menetelmä olivat hyvin poikkeukselliset tuon ajan Suomessa. Tutkimus oli mahdollinen, koska tekijällä oli paljon yhteyksiä sosiaalityön kansainvälisen tutkimuksen eturintamaan.

Sosiaalityön käytäntötutkimus

Asiakastyön tutkiminen ja kehittäminen elää 2000-luvun alussa uutta tulemistaan. Olemme perustaneet Helsingin kaupungin ja eräiden muiden toimijoiden kanssa Heikki Waris -instituutin, jossa keskeisellä sijalla on urbaanissa ympäristössä tarvittavien sosiaalityön menetelmien kehittäminen. Instituutin julkaisut ja verkkosivut välittävät tutkimuksella ja kehittämistyöllä tuotettua tietoa nimenomaan käytäntöjä varten esimerkiksi sosiaalisesta raportoinnista, positiivisesta diskriminaatiosta sekä kuntouttavasta ja lapsikeskeisestä sosiaalityöstä. Yliopiston tehtävänä on ollut olla yhtenä osapuolena tässä tiedonmuodostuksessa, joka lähtee aina sosiaalialan käytännöistä ja tähtää uusien käytäntöjen tukemiseen, itujen ja ideoiden esittelyyn. Vastaavanlaisia yhteistyökumppaneita ovat Ruotsinkielinen osaa-miskeskus ja Matilda Wrede -institutet. Näiden yhteisenä uutuutena on ITU-verkkolehti, jonka tehtävänä on välittää instituuteissa tuotettua tietoa ja osaamista sekä virittää keskustelua sosiaalialan kysymyksistä.

Helsingin yliopiston sosiaalityön yksiköllä on myös muita sosiaalityön tutkimus-, opetus- ja kehittämissyksiköjä sosiaalialan kentällä (ks. Karvinen-Niinikoski 2005). Uusimpia yhteistyökumppaneita tulevat olemaan sosiaali- ja terveysministeriön (STM) rahoittamat ja vuonna 2007 alkavat sosiaalialan kehittämissyötiöt pääkaupunkiseudulla. Muutama vuosi sitten havaitsimme tutkimuslähtöisen vuorovaikutuksen saavuttaneen sellaiset mittasuhteet, että aloimme kutsua sitä sosiaalityön käytäntötutkimukseksi (ks. Satka ym. 2005). Ajatuksena on, että käytäntötutkimuksen tekijöitä voivat olla kaikki tutkimukseen osallistuvat. Tietoa ja osaamista tuotetaan ajassa olevista käytännön kysymyksistä liikkeelle lähtien ja tietämisen sekä asiantuntijuuden kumppanuutta korostavan tietokäsityksen mukaisesti. Tämän käsityksen mukaan juuri käytännön sosiaalityöntekijät ovat myös alansa uutta osaamista rakentavan tiedontuotannon keskeisiä asiantuntijoita ja toimijoita. Tutkimuksella on toki omat puitteensa ja tieteelliset pelisääntönsä, mutta käytäntöjen ja niissä rakentuvien kokemusten sekä kohdattavien ilmiöiden tavoittamiseksi tarvitaan uudenlaisia rajapintoja, joita alan uudet tutkimus-, opetus- ja kehittämissyötiöt monine tutkimus- ja kehittämisshankkeineen edustavat.

Lasten ja nuorten kysymyksiä

Perinteisemmästä yliopistollisesta tutkimustyöstä esimerkiksi käy lasten ja nuorten uudenlaista kontrollipolitiikkaa avaava Mirja Satkan, Timo Harrikarin, Susanna Hoikkalan ja Elina Pekkarisen hanke. Se pyrkii dokumentoimaan ja selittämään lasten ja nuorten hyvinvointipolitiikan nykysuuntaa, kuten varhaista puuttumista ja lisättyä lasten ajankäytön valvontaa lähihistorian perspektiivissä. Mihin sosiaalialalta on kadonnut puhe tuesta ja huoli siitä, että varhaisella iällä tapahtuva kontrolli voi leimata ihmisen loppuelämäkseen? Onko lastensuojelun ihmiskäsitys muuttunut individualistiseksi, jonka mukaisesti sosiaaliset ongelmat ovat etupäässä yksilön ongelmia?

Hankkeessa tutkitaan monenlaisia ilmiöitä: lastensuojelulaitosten rajoittamiskäytäntöjä, sosiaalityön toimenpiteitä rikoksen tehneen alaikäisen kanssa, lastensuojelun puhetapoja, eduskunnan tekemiä lapsi- ja nuorisopoliittisia aloitteita sekä eräiden kuntien lapsiin ja nuoriin kohdistamaa kotiintuloaikojen sääntelyä.

Kiinnostus lasten kysymyksiin ei laitoksella rajoitu vain Suomeen, sillä tämän vuoden alussa alkoi muun muassa ehkäisevän lastensuojelun kehittämishanke, joka kohdistuu Kaakkois-Suomeen ja Venäjän raja-alueeseen. Tarkoituksena on yhdessä Pietarin valtiollisen yliopiston sekä paikallisten toimijoiden kanssa tutkia ja levittää käyttöön alueen tarpeisiin parhaiten sopivia ehkäisevän perhetyön malleja ja kouluttaa sosiaalialan asiantuntijoita niiden soveltamiseen. Hanketta johtaa Maritta Törrönen, jonka väitöskirja ”Lasten arki laitoksessa” (1999) kuuluu etnografiseen tutkimusperinteeseen.

Asiantuntijuus ja ammattikäytännöt tutkimuskohteena

Ajankohtaista käytäntötutkimusta edustavat sosiaalityön asiantuntemuksen ja tiedontuotannon kehittämistä sekä sosiaalialan vetovoimaisuutta ja sosiaalityöntekijöiden motivoituneisuutta koskevat kysymykset. Myös pohdinnat sosiaalityön ammattikäytäntöjen todellisuudesta ja ammatillisen osaamisen, tiedonmuodostuksen ja innovatiivisen kehittämistyön mahdollisuuksista ovat yhä ajankohtaisia siinä, missä 50 vuotta sitten. Konstikas sosiaalityö -tutkimus koostuu kansallisesta sosiaalityöntekijöille osoitetusta, ammattikäytäntöjä sekä asiantuntijuuden rakenteita koskevasta kyselytutkimuksesta (Karvinen-Niinikoski ym. 2005) sekä sitä sivuavista erillisistä väitöskirjatutkimuksista. Nämä hankkeet liittyvät myös vuosina 2006–2007 toteutettavaan niin sanottuun Sosiaalialan työolot -hankkeeseen, joka on osa STM:n Veto-ohjelmaa. Hankkeessa on kolme kokonaisuutta: 1) Itseohjautuva ja reflektioiva toiminta sosiaalityön dynaamisen ja verkostoituneen asiantuntijuuden perustana

(HY yhteiskuntapolitiikan laitos ja Stakes/Fin-Soc), 2) Työhyvinvoinnin johtaminen ja sosiaalitoimistojen vetovoimaisuus (HY Palmenia) ja 3) Työturvallisuus sosiaalialalla (Sosiaalitalo). Näissä puitteissa on valmisteilla väitöskirjat sosiaalityön reflektiivisyydestä ja itsearviointista (Laura Yliruka), sosiaalityön tiedonmuodostuksesta ja asiantuntijuuden tuottamisesta (Tero Meltti) sekä työnhajauksesta (Jari Salonen). Ammatillisen erikoistumiskoulutuksen merkitys asiantuntijuuden tuottajana on taas sosiaalityön valtakunnallisessa tutkijakouluksessa valmistuvan väitöskirjan teemana (Maria Tapola-Haapala). Asiantuntijuuden rakentamista ammattikäytännössä, työntekijöiden ja asiakkaiden vuorovaikutuksessa, tarkastelee tuore Terhi Laineen väitöskirja ”Turvakotityön käytännöt: asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset” (2006). Lastensuojelun asiantuntijoiden ja sosiaalityöntekijöiden vallankäyttöä ja ammattikäytäntöjä tarkasteli puolestaan väitöskirjassaan ”Vastoin vanhempien tahtoa” (2002) Erja Saurama, joka nyt rakentaa tutkimus- ja kehittämiskenttää lastensuojelun käytäntötutkimukseen. Lastensuojelun asiantuntemusta ja tiedonmuodostusta tarkastelee myös Aino Kääriäisen väitöskirja ”Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina – dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka” (2003).

Asiantuntijuuden moniulotteinen toimijuus elää niin sanotussa kolmannen sektorin tutkimuksessa. Tuoreessa väitöskirjassaan ”Ei meidän naapuriin: tapaustutkimus asukasyhteisön suhtautumisesta kehitysvammaisten asuntolan rakentamiseen” (2005) Riitta Kuparinen sivuaa myös mediatodellisuuden ja kansalaistoiminnan dynamiikkaa hyvinvointipalvelujen tuottamisen alueella. Kolmannen sektorin ja yhteisösosiaalityön tutkimusta edustaa Marianne Nylund ja hänen väitöskirjansa ”Varieties of Mutual Support and Voluntary Action – Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers” (2000). Hyvinvoinnin vertaileva tutkimus ja erityisesti niin sanotun pohjoismaisen mallin kehitelmät ovat ehkä laitoksen uusinta sosiaalityön tutkimuksen tuotantoa (Marianne

Nylund; Pirkko-Liisa Rauhalala). Vertailevan hyvinvointi- ja sosiaalityötutkimuksen alaan kuuluvat myös aktivointipolitiikan ja nuoriso-työttömyyden kysymykset, joita Ilse Julkusen väitöskirja ”Being Young and Unemployed” (2002) sekä Ira Malmberg-Heimosen väitöskirja ”Public Welfare Policies and Private Responses” (2005) tarkastelevat. Ilse Julkunen edustaa myös laitoksella vahvistuvaa arviointitutkimuksen ja sosiaalityön hyvien käytäntöjen tutkimuksen näkökulmaa.

Käytännössä sosiaalityön asiantuntijuus elää moniammatillisissa ja monitoimijaisissa yhteyksissä, jolloin asiantuntijuuksien rajat esimerkiksi sosiaalityön ammattikäytäntöjen pääkentällä – kunnallisessa palvelujärjestelmässä – ovat jatkuvien ylityksien ja neuvottelujen kohteena. Tällainen verkostoituva asiantuntijuus ja uudenlainen palvelukulttuuri ovat kohteena TYKESin rahoittamassa ja Hyvinkään kaupungin sekä Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikön kanssa yhteistyössä vuosina 2004–2006 toteutetussa hankkeessa ”Rajat ylittäen – asiakasta tukien” (Ritva Poikela, Ritva Engeström ja Synnöve Karvinen-Niinikoski).

Tutkimuksesta käytännön sovellutuksiin -toimintatapaa edustaa sosiaalityön EU-tutkimukseen lukeutuva Leonardo-ohjelman hanke ”INVITE” vuosilta 2004–2006. Tässä professori Fritz Schützen johtamassa viiden EU-maan käsittävässä hankkeessa tuotetaan oppimateriaalia elämäkertatutkimuksen pohjalta sosiaalityön sovellutuksiin erityisesti vammaisten kanssa tehtävään työhön. Suomessa mukana ovat myös HYKS ja Matilda Wrede -institutet (Johanna Björkenheim ja Synnöve Karvinen-Niinikoski).

Elämää marginaalissa ja sensitiivistä tutkimusta

Sensitiivisellä marginaaliryhmien tutkimuksella on laitoksella pitkät perinteet. Aiemmin HIV-tartunnan saaneista väitöskirjansa ”Positiivista elämää” (1999) tehnyt Kari Huotari toteuttaa parhaillaan laajaa HIV-tutkimusta lähialueyh-

teistyössä Viipurin alueella. Riitta Granfelt puolestaan jatkaa laitoksen dosenttina muun muassa vankien kuntoutumista koskevan tutkimuksen parissa. Niin tämä tutkimus kuin Riitta Granfeltin väitöskirja, sosiaalityön pieni violetti kirja ”Kertomuksia naisten kodittomuudesta” (1998), ovat olleet tärkeää sosiaalityön käytäntötutkimusta myös ammattikäytäntöjen herkimpien alueiden – ammattikokemuksen kautta kohdatun toisen ihmisen hädän ja elämisen arjessa rakentuvan marginalisaation – käsitteellistämässä (Granfelt 2005).

Opiskelijoiden opinnäytteet siltana käytäntötutkimukseen

Vaikka tässä kirjoituksessa on erityisesti painotettu väitöskirjatasoista tutkimusta ja ennen kaikkea käytäntötutkimusta, on syytä mainita myös opinnäytteinä sosiaalityön erikoistutkimuskoulutuksessa tehtävät lisensiaatintutkimukset monine kiinnostavine tutkimusteemoineen. Esimerkiksi vastikään hyväksytyt lisensiaatintutkimukset, Alpo Heikkisen ”Olenko mä sitä riskiryhmää? Lastensuojelun poikaryhmien hyvinvoinnin muutostekijät – realistinen etnografia” ja Maarit Sulavuoren ”Kehittämistyöllä pallo haltuun – Kehittämisprojektin avulla ideoita lastensuojeluun ja voimavaroja työssä jaksamiseen” edustavat uutta kentältä nousevaa arviointi- ja käytäntötutkimuksen näkökulmaa. Jopa pro gradu -tasolla tuotetaan kiinnostavaa käytäntötutkimusta. Esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan laitoksen pro gradu -palkinnon 2006 sai omaa työtään kumppanuudessa asiakasryhmänsä kanssa koskettavalla tavalla tutkinut Katharina Fagerström gradustaan ”Att upp-täcka och bemöta alkohol- och drogmissbruk”. Tässä tutkielmassa yhdistyvät monet Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimusteemat, kuten lastensuojelu, ammatillinen asiantuntijuus, marginalisaatiokysymykset ja arviointitutkimus sekä käyttäjänäkökulma ja reflektiivinen oman työn tutkimus, mikä onkin käytäntötutkimusta parhaimmillaan.

Tutkimusryhmistä ja -projekteista väylä tutkimuspohjaiseen vaativien ammattikäytäntöjen opetukseen

Yliopistollisessa sosiaalityöntekijäkoulutuksessa on tutkintorakenne- ja lainsäädännöllisten uudistusten myötä vihdoin päästy tilanteeseen, jossa käytäntöyhteys on myös osa maisteriopintoja – aikaisemminhan syventävissä opinnoissa keskityttiin tutkimuksenteon metodologiseen osaamiseen. Helsingissä suunniteltiin tutkintorakenneuudistuksen yhteydessä maisteriopinnot sellaisiksi, että niiden puitteissa on mahdollista integroida tutkimusmetodeihin ja sosiaalityön asiantuntijuuteen sekä vaativiin ammatillisiin valmiuksiin liittyvä opiskelu teemaattisesti koottuihin tutkimusryhmiin. Näissä ryhmissä opinnäytteet – myös väitöskirjat ja lisensiaatintutkimukset – voivat kiinnittyä opettajien ja tutkimusryhmien tutkimushankkeisiin ja niiden tematiikkaan sekä metodologisiin kysymyksiin. Samalla pyritään rakentamaan opetus- ja tutkimusympäristöä, jossa saavat sekä yliopiston niin sanottu kolmas tehtävä, yhteiskunnallinen palvelutehtävä että kriittinen perustutkimus elävät käytäntöyhteydet.

Lähteet

- Granfelt, Riitta (2005) Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-Kustannus, 240–258.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-Kustannus, 73–96.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Salonen, Jari; Meltti, Tero; Yliruka, Laura; Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005) Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. STM, Selvityksiä 2005:28.
- Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synnöve; Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (toim.) (2005) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-Kustannus.